

УДК 504:332.122

**ЕКОЛОГІЧНА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ ТЕРИТОРІЙ
ЯК УМОВА СТАЛОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ**

Чечель Анна Олександрівна, доктор економічних наук, доцент, завідувач кафедри публічного управління та адміністрування, Донецький державний університет управління, annachechel@mail.ru, +38 050 348 06 60

Anna Chechel, Doctor of Economics, Associate Professor, Head of the Department of Public Administration and Management, Donetsk State University of Management (Mariupol, Ukraine)

A. Chechel. The environmental component in assessing the competitiveness of the regions as a condition for sustainable regional development.

In this article, it is proved that the environmental factors, along with economic and social impact, play a significant role in assessing the competitiveness of the territory, so in terms of sustainable development it is appropriate to supplement the existing methodological approaches in ranking the regional competitiveness with the calculations of the ecological-economic indicators. It is determined that the management of ecological competitiveness of a region serves to provide recognition of environmentally positive image of the territory where the area key parameters should become indicators of growth competitiveness, taking into account the environmental factors. Formation of image of the region, taking into account the environmental component, will help to accumulate financial flows of domestic and foreign investments to develop environmentally competitive production. The proposed scientific and methodical approach to determine the level of competitiveness of the territory could be used taking into account the environmental component. This approach unlike others, is based on calculations which determine the relative environmental and economic indicators which assess the impact of environmental pollution on the competitiveness of the region (the indicator of the full use of water resources, the indicator of the open type cycles of water use, the indicator of external effects of production on the atmosphere, the indicator of waste generation in the production processes) and indicators of efficiency of use of financial instruments as part of the environmental activities and optimization of the use of nature (the indicator of the financing of the industrial revitalization by enterprises in the volume of sales, the indicator of the share of environmental penalties in the volume of sales, and the indicator of the environmental costs of production in the volume of sales).

Чечель А. О. Екологічна складова в оцінці конкурентоспроможності регіонів як умова сталого регіонального розвитку.

Доведено, що екологічні фактори поряд з економічними та соціальними мають суттєвий вплив в оцінці конкурентоспроможності території, тому в умовах сталого розвитку є доцільним доповнити існуючі методичні підходи визначення рейтингів конкурентоспроможності регіонів розрахунками еколого-економічних показників. Визначено, що управління екологічною конкурентоспроможністю регіону полягає у забезпеченні визнання екологічно позитивного іміджу території, ключовими параметрами мають стати індикаторами зростання конкурентоспроможності території з урахуванням екологічних факторів. Формування іміджу регіону з урахуванням екологічної складової дозволить акумулювати фінансові потоки внутрішніх і зовнішніх інвесторів, розвивати екологічно конкурентоспроможні виробництва. При цьому може бути використаний запропонований науково-методичний підхід до визначення рівня конкурентоспроможності території з урахуванням екологічної складової, що на відміну від інших, базується на розрахунках визначених відносних еколого-економічних показників оцінки впливу забруднення навколишнього природного середовища на конкурентоспроможність регіону (показник повноти використання водних ресурсів, показник незамкнутості циклів використання водних ресурсів, показник екстернального впливу виробництва на атмосферу, показник відходності виробничих процесів) та індикаторів ефективності використання фінансових інструментів в рамках природоохоронної діяльності та раціоналізації природокористування (показник фінансування індустріальної ревіталізації підприємствами в обсязі реалізованої продукції, показник частки екологічних санкцій в обсязі реалізованої продукції, показник екологічних витрат виробництва в обсязі реалізованої продукції).

Чечель А. А. Экологическая составляющая в оценке конкурентоспособности регионов как условие устойчивого регионального развития.

Доказано, что экологические факторы, наряду с экономическими и социальными, имеют существенное влияние на оценку конкурентоспособности территории, поэтому в условиях устойчивого развития целесообразно дополнить существующие методические подходы определения рейтингов конкурентоспособности регионов расчетами эколого-экономических показателей. Установлено, что управление экологической конкурентоспособностью региона заключается в обеспечении признания экологически положительного имиджа территории, где ключевыми параметрами должны стать индикаторы роста конкурентоспособности территории с учетом экологических факторов. Формирование имиджа региона с учетом экологической составляющей позволит аккумулировать финансовые потоки внутренних и внешних инвесторов, развивать экологически конкурентоспособные производства. При этом может быть использован предложенный научно-методический подход к определению уровня конкурентоспособности территории с учетом экологической составляющей, который, в отличие от других, базируется на расчетах определенных относительных эколого-экономических показателей оценки влияния загрязнения

окружающей среды на конкурентоспособность региона (показатель полноты использования водных ресурсов, показатель незамкнутости циклов использования водных ресурсов, показатель экстерналию влияния производства на атмосферу, показатель отходности производственных процессов) и индикаторов эффективности использования финансовых инструментов в рамках природоохранной деятельности и рационализации природопользования (показатель финансирования индустриальной ревитализации предприятиями в объеме реализованной продукции, показатель доли экологических санкций в объеме реализованной продукции, показатель экологических издержек производства в объеме реализованной продукции).

Постановка проблеми. Сьогодні Україна потребує суттєвого поглиблення ринкових реформ, що дозволить змінити негативні тенденції екстенсивного розвитку на інноваційні підходи, враховуючи екологічний чинник. Політика комплексного сприяння розвитку сучасних вітчизняних виробництв, формування та накопичення національного екокапіталу, цілеспрямованої активної підтримки створення в країні екологічно безпечної конкурентоздатної економіки має відобразитися, насамперед, на структурі державних інвестицій та довгострокових капіталовкладень, оскільки вирішення проблем природокористування, охорони навколишнього середовища та екологічної безпеки потребує суттєвих фінансових витрат, але має стратегічне значення для формування умов сталого розвитку майбутніх поколінь.

Потенційна здатність суб'єктів господарювання промислових регіонів до комплексного оновлення та екологізації виробництва на основі запровадження інноваційних технологічних процесів (ресурсозберігаючих, мало- і безвідходних) з метою мінімізації негативного впливу на довкілля і забезпечення основи для майбутнього забезпечення еколого-економічного сталого регіонального розвитку визначає об'єктивну необхідність визначення конкурентоспроможності регіонів з урахуванням екологічного чинника. Підсумкові результати досліджень, опубліковані Всесвітнім економічним форумом, свідчать про те, що за Індексом глобальної конкурентоспроможності 2015-2016 (The Global Competitiveness Index) Україна займає лише 79-е місце серед 140 країн світу, нажалі, втративши три позиції за останній рік [1], але при цьому вплив екологічної складової, який в умовах сталого розвитку має випереджальне значення, в розрахунках майже не враховується.

Аналіз досліджень та публікацій. Найбільш поширеною теоретичною базою визначення конкурентоспроможності регіону слід визначити підхід запропонований у працях М. Портера, через оцінку продуктивності використання регіональних природних ресурсів у порівнянні з іншими регіонами, таких як робоча сила і капітал, відбивається перш за все у показниках величини та динаміки валового регіонального продукту на душу населення або одного працюючого [2, с. 24]. Так, дослідуючи конкурентні переваги країн, М. Портер приходить до наступного висновку: «Національний добробут не успадковується - він створюється. Національне процвітання не виростає з природних ресурсів, наявної робочої сили, процентних ставок або купівельної сили національної валюти, як це наполегливо затверджується в класичній економіці конкурентоспроможність конкретної нації залежить від здатності її промисловості вводити нововведення і модернізуватися» [2, с. 37]. Але урахування екологічних показників у цьому методичному підході непередбачено.

Європейський експерт Д. Сепик говорить про те, що регіональну конкурентоспроможність визначити набагато складніше, ніж на рівні підприємства, тому що конкурентоспроможність на рівні регіону має розглядатися не тільки як специфічно регіональне питання, а в рамках макроконцепції [3]. У міжнародній практиці найчастіше використовується підхід до оцінки конкурентоспроможності регіонів за методикою за Всесвітнього економічного форуму, яка робиться на основі складних індексів, які розраховуються на базі міжнародної та національної статистики, офіційних відомостей і опитувань лідерів ділового світу [4, с. 44]. Вага економічних показників в загальному рейтингу становить близько 25%, факторів технологічного розвитку та інноваційності - 50%, і чинників, пов'язаних з якістю громадських і державних інститутів - решта 25%. Тобто у цьому підході також непередбачено оцінку показників еколого-економічного розвитку та техногенного навантаження.

Виділення невирішеної проблеми. Проте залишається невирішеним питання предметного дослідження конкурентних переваг природокористування в регіоні, які не можна зводити тільки до вигідного розташування і наявності корисних копалин. Це означає, що прийшов час, коли класичні чинники постіндустріальних тенденцій соціально-економічного розвитку суспільства (земля, капітал, природні ресурси і робоча сила) перестають відігравати виняткову роль в формуванні конкурентоспроможності регіонів. Все більшою мірою привабливість території регіону визначається рівнем розвитку економічної інфраструктури, кваліфікацією людей,

інформаційними і управлінськими технологіями, що створює умови еколого-економічного (сталого) регіонального розвитку.

Мета статті - визначити місце екологічних факторів в оцінці конкурентоспроможності регіону в умовах сталого розвитку, запропонувати науково-методичний підхід до визначення рівня конкурентоспроможності території з урахуванням екологічної складової.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні умови господарювання все більш необхідним роблять урахування екологічної складової при оцінці конкурентоспроможності певної території регіону, як фактора, що має як позитивний, так і негативний вплив на процес регіонального розвитку. Поширена думка, що конкурентоспроможність території в першу чергу має бути обумовлена її географічним положенням і наявністю природних ресурсів. Тоді як інші регіональні переваги у відповідній мірі є залежними від з одного боку конкурентоспроможності державного (перш за все муніципального) управління, а з іншого від конкурентоспроможності бізнесу (а саме результатів діяльності працюючих в регіоні підприємств) [6]. Але, на нашу думку, дослідження існуючих наукових поглядів щодо розуміння категорії «конкурентоспроможності регіону» дозволяє констатувати відсутність єдиного визначення поняття «регіональної екологічної конкурентоспроможності».

Не зменшуючи значення багатоаспектності різних підходів до тлумачення вищезазначених категорій, та враховуючи цілі дослідження, на нашу думку, більш прийнятним, є трактування конкурентоспроможності регіону як ресурсно-інституціональної здатності суб'єктів управління та господарювання певної території щодо створення умов для сталого розвитку, а саме:

- здатність регіону створювати ефективні організаційно-економічні механізми трансформації порівняльних переваг в конкурентні з метою стимулювання їх вдосконалення і розвитку;

- здатність до забезпечення стійкої позитивної динаміки зростання показників підвищення реального еколого-економічного добробуту регіону, тобто підвищення рівня життя або ступеня задоволення матеріальних, духовних і соціальних потреб населення;

- здатність до створення на певній території повноцінного екологічного, економічного та соціального середовища життєдіяльності мешканців та майбутніх поколінь [5].

Нажаль, еколого-економічні показники досі не включено й до Звітів про конкурентоспроможність регіонів України, які щорічно складаються Фондом ефективного управління [6]. Тоді як соціальні, економічні та екологічні проблеми є взаємозалежними, тому уявлення про конкурентоспроможність регіону, на наш погляд, доцільно розглядати саме з урахуванням характеристик еколого-економічного розвитку, тому що це узгоджується з ідеологією сталого розвитку, яка передбачає збалансоване поєднання інтересів населення, бізнесу в умовах підтримання привабливого для життя стану навколишнього середовища.

В існуючих підходах, що використовуються сучасними експертами при оцінці конкурентоздатності регіону, враховуються такі економічні (ступінь економічного розвитку регіону, ступінь ресурсозбереження та ефективності природокористування, ступінь інноваційно-інвестиційної активності) та соціальні показники (ступінь розвиненості людського потенціалу, тобто забезпеченість мешканців соціальними та публічними послугами, що визначають рівень життя населення території). Тоді як екологічна конкурентоспроможність припускатиме також можливості регіону для створення сприятливого середовища проживання в умовах підвищення економічної продуктивності діяльності бізнесу та зростання соціального захисту населення [4].

Визначимо основні етапи аналізу конкурентоспроможності регіону з урахуванням екологічної компоненти:

- 1) формування системи кількісних та якісних чинників, що мають всебічно відображати конкурентні переваги та потенціальні можливості регіону (економічні, соціальні, екологічні), що з використанням науково-методичних підходів (ранжирування, експертних оцінок тощо) доцільно поєднати в інтегрований підсумковий індекс конкурентоспроможності;

- 2) визначення основних показників конкурентоспроможності (взаємозалежності якості і ціни продукції, динаміки інвестиційної привабливості та рівня життя населення, ефективності природокористування та ресурсозбереження, стану навколишнього середовища) і розрахунок комплексного індексу на основі логічного їх об'єднання за характером впливу на конкурентоспроможність;

- 3) визначення нормативних (бажаних) значень показників та відповідних позицій регіонів в залежності від їх положення в матрицях оцінки за визначеними для оцінки конкурентоспроможності показниками.

Отже, екологічна конкурентоспроможність, на нашу думку, має формуватися за принципами [7]:

- опори на екологічну мотивацію економічної діяльності;
- постійного моніторингу та своєчасності розв'язання проблем природокористування та екологічної безпеки;
- соціальної відповідальності за екологічні наслідки від впровадження економічної діяльності;
- пріоритетності вирішення екологічних проблем та завдань ефективного природокористування.

Виходячи з названих принципів, можна сформулювати наступні стратегічні заходи щодо гарантування екологічної конкурентоспроможності регіону, а саме:

поширення екологічно чистих та безпечних виробничих процесів, тобто таких, які передбачають знешкодження забруднюючих речовин;

стимулювання ефективного природокористування, орієнтації на зниження показників енергоємності та ресурсоспоживання тощо;

забезпечення екологічно гармонічного сумісництва різноманітних видів економічної діяльності на території регіону;

досягнення збалансованих співвідношень показників еколого-економічного розвитку (мінімальна собівартість або максимальний обсяг випуску продукції за умови найменших збитків та шкоди для навколишнього середовища);

попередження негативних наслідків антропогенної дії на природу в техногенних процесах економічної діяльності, а також споживання чи утилізації;

перетворення екологічних обмежень на нові екологічно безпечні можливості інноваційного зростання виробничої діяльності (утилізація відходів, знешкодження викидів, застосування замкнутих ресурсних циклів, упровадження маловідходних технологій тощо);

екологічне оновлення продукції на умовах соціальної відповідальності виробників перед споживачами з метою створення привабливого інвестиційного іміджу регіону;

стимулювання природоохоронних ініціатив на території регіону, особливо таких, що звільнюють додаткові фінансові ресурси внаслідок зниження витрат (наприклад, за рахунок зменшення загальних обсягів споживання енергії та інших природних ресурсів, а також ліквідації відходів) та зростання доходів (а саме, за рахунок продажу поліпшених, тобто дорожчих "екологічних" товарів або створення принципово нової продукції);

відновлення та нарощування еколого-економічного капіталу території, який будемо розглядати як поєднану на закріпленій за громадою територією сукупність екологічного потенціалу; природно-географічних факторів та ресурсного потенціалу. Ресурсний потенціал, в свою чергу, представлений, з одного боку, фізичним – наявністю перспективних інфраструктурних об'єктів, а з іншого - соціальним капіталом, тобто ресурсами громади, зосередженими у можливостях мешканців й асоціацій громадян, в їх вмотивованості щодо участі у формуванні іміджу регіону (в т.ч. екологічного), його конкурентної привабливості та умов сталого розвитку;

формування "зеленого" іміджу в розумінні громадськості (вибір партнерів та постачальників з урахуванням їхньої передбачуваності щодо ресурсозбереження, ставлення до захисту навколишнього середовища тощо).

Отже, одним із показників конкурентоспроможності регіону є його екологічний імідж, який, на нашу думку, доцільно розглядати як сукупність вражень у свідомості споживачів - жителів, суб'єктів підприємницької діяльності, інвесторів, туристів, про стан природного середовища в регіоні, що впливає на економічні показники розвитку господарських суб'єктів, а також соціально-економічні показники рівня життя населення з урахуванням забезпечення екологічно чистими умовами проживання й наявності сукупності екологічно чистих товарів і товарів екологічного призначення. Узагальнення факторів, що здійснюють суттєвий вплив на формування екологічного іміджу регіону, а також встановлюють місце регіону на ринку дозволяє визначити рейтинг конкурентоспроможності відповідного регіону з урахуванням екологічної складової. Формування іміджу регіону з урахуванням екологічної складової дозволить акумулювати фінансові потоки внутрішніх і зовнішніх інвесторів, розвивати екологічно конкурентоспроможні виробництва та екологічно конкурентоспроможні товари. Місце екологічної складової в оцінці конкурентоспроможності регіону в умовах сталого розвитку визначено на Рис.1.

Управління екологічним іміджем регіону полягає у забезпеченні визнання екологічно позитивного образу території. Практичний досвід демонструє, що це досить низьковитратна стратегія, тому що вона не потребує суттєвих змін екологічної управлінської інфраструктури, ресурсів на формування інших додаткових факторів привабливості, отже концентрує зусилля на покращенні комунікативних аспектів, ефективному інформаційному обміні та пропаганді вже існуючих території на конкурентних перевагах.

Ключові параметрами екологічно позитивного іміджу регіону мають стати індикаторами зростання його конкурентоспроможності з урахуванням екологічних факторів. Серед них доцільно визначити наступні: екологічна якість життя, розташування житлових, культурних, оздоровчих, спортивних об'єктів, парків, скверів у екологічно сприятливих районах міста; екологічно чисті умови роботи на підприємствах міста - відносно низький рівень надходження забруднюючих речовин в атмосферне повітря, водні об'єкти земельні ресурси в зонах проживання відпочинку та роботи жителів; доступність задоволення функціональних різнобічних потреб екологічно чистими товарами та товарами екологічного призначення відносно певних рівнів екологічних параметрів якості й ціни товару для проживаючого населення; екологічне виховання, громадянська свідомість, екологічна та природоохоронна активність населення задля підтримки позитивного екологічного іміджу регіону та підвищення його конкурентоспроможності з урахуванням екологічних факторів; кадрові ресурси на всіх рівнях управління регіоном і суб'єктами господарювання, що здатні вирішувати питання підвищення конкурентоспроможності регіону з урахуванням екологічних факторів, підвищення професійної кваліфікації на основі екологічної складової та адаптації до мінливих умов формування екологічної конкурентоспроможності регіону, товаровиробника й товару; інфраструктура, що забезпечує умови зростання екологічної конкурентоспроможності регіону, товару, виробника; здатність окремих суб'єктів господарювання та регіону в цілому впроваджувати, розвивати високі технології виробництва функціональних товарів з урахуванням відповідних рівнів екологічних індикаторів якості території, товару й товаровиробника; існуючі та потенційні можливості залучення та концентрації маси капіталу діючих на території суб'єктів господарювання, а саме власних і залучених коштів; відсутність бюрократизму та корупції в контролюючих органах, раціональність природокористування, ефективність управління, мобільність, чесність.

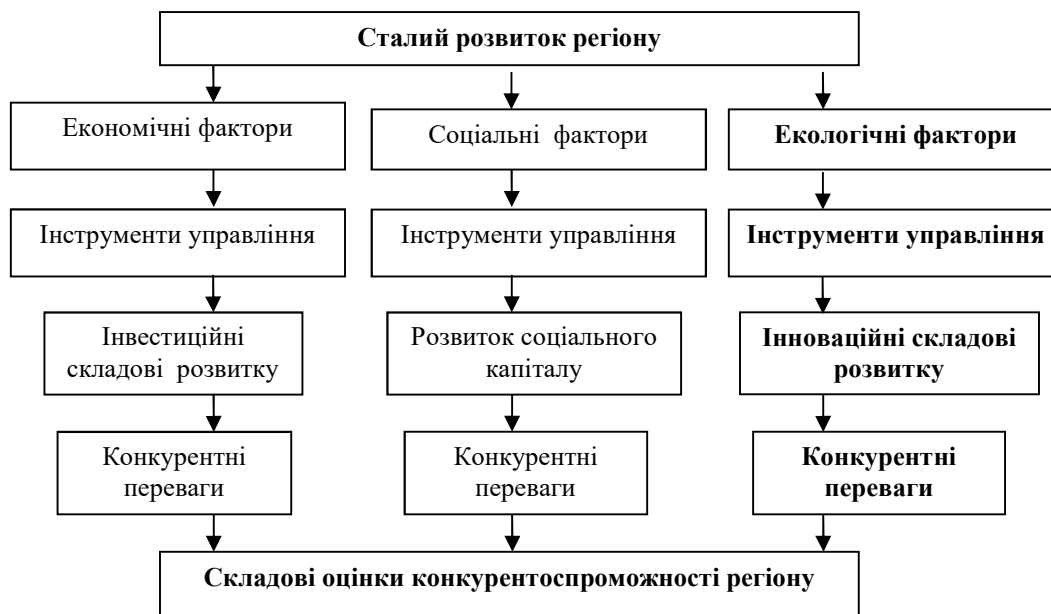


Рис. 1. Екологічна складова в оцінці конкурентоспроможності регіону в умовах сталого розвитку

Зазвичай, економічні показники, які використовують для оцінки екологічної конкурентоспроможності, характеризують сумарну вартість природних ресурсів, залучених у виробництво, або вартість природних ресурсів у собівартості продукції, або величину плати за забруднення навколишнього природного середовища викидами, стоками, відходами тощо, або видатки на природоохоронні заходи та відшкодування збитків. З іншого боку екологічні

показники відбивають рівень шкідливих впливів на стан навколишнього середовища унаслідок вилучення з нього відповідних природних ресурсів та наслідки забруднення довкілля промисловими викидами, стоками, відходами. Тобто серед екологічних показників також розглядають кількість та концентрацію шкідливих речовин у викидах, стоках та відходах та ймовірність можливості аварійних викидів, стоків, відходів в ході виробничих процесів. Але, на нашу думку, найбільш ефективну оцінку можна отримати з використанням еколого-економічних показників, поєднуючи кількісні, вартісні показники використання природних ресурсів та показники наслідків техногенного забруднення навколишнього природного середовища в результаті промислової та антропогенної діяльності. Оцінку зазначених еколого-економічних аспектів доцільно здійснювати з використанням наступних економічних та екологічних показників розвитку промислових територій (табл. 1) [8].

Таблиця 1

Показники еколого-економічного розвитку як індикатори конкурентоспроможності регіону [8]

Назва показника	Порядок розрахунку
Відносні еколого-економічні показники оцінки впливу забруднення навколишнього природного середовища на конкурентоспроможність регіону	
показник повноти використання водних ресурсів	$K_{пвв} = \frac{\text{Загальна кількість стічних вод}}{\text{Обсяг реалізованої продукції}}$
показник незамкнутості циклів використання водних ресурсів	$K_{нц} = \frac{\text{Скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти}}{\text{Обсяг реалізованої продукції}}$ $K_{ч} = 0$ — ізольовані відносно атмосфери, водних басейнів, ґрунтів; $K_{ч} \leq 0,9$ — чисті; $K_{ч} = 0,9-1$ — напівчисті; $K_{ч} > 1$ — брудні
показник екстернального впливу виробництва на атмосферу	$K_{а} = \frac{\text{Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел}}{\text{Обсяг реалізованої продукції}}$
показник відходності виробничих процесів	$K_{ч} = \frac{\text{Утворення відходів I–IV класів}}{\text{Обсяг реалізованої продукції}}$
Індикатори ефективності використання фінансових інструментів в рамках природоохоронної діяльності та раціоналізації природокористування	
Показник фінансування індустріальної ревіталізації підприємствами в обсязі реалізованої продукції	Капітальні інвестиції підприємств на охорону та раціональне використання природних ресурсів,+ Інвестиції підприємств у капремонт основних фондів природоохоронного призначення+ $K_{\phi} = \frac{\text{Операційні витрати підприємств на охорону та раціональне використання природних ресурсів}}{\text{Обсяг реалізованої продукції}}$
показник частки екологічних санкцій в обсязі реалізованої продукції	$K_{ес} = \frac{\text{Екологічні платежі, фактично сплачені підприємствами за забруднення НПС}}{\text{Обсяг реалізованої продукції}}$
показник екологічних витрат виробництва в обсязі реалізованої продукції	Капітальні інвестиції підприємств на охорону та раціональне використання природних ресурсів,+ Інвестиції підприємств у капремонт основних фондів природоохоронного призначення+ Операційні витрати підприємств на охорону та раціональне використання природних ресурсів+ $K_{ев} = \frac{\text{Екологічні платежі, фактично сплачені підприємствами за забруднення НПС}}{\text{Обсяг реалізованої продукції}}$

Як видно з таблиці 1, запропоновані відносні еколого-економічні показники оцінки впливу забруднення навколишнього природного середовища на конкурентоспроможність регіону визначаються за формулами відношення коефіцієнтів корисного використання відповідних природних ресурсів або нанесення шкоди (забруднення атмосфери, ґрунтів, водних басейнів) до кількості природних ресурсів, що залучено у виробничі процеси, або маси природних ресурсів, які перейшли відповідно у відходи, викиди, стоки.

Іншими показниками еколого-економічної оцінки конкурентоспроможності процесів виробничої діяльності має стати оцінка ймовірності екологічної небезпеки, що пов'язана з

забрудненням та деградацією природних комплексів, а також ймовірність пов'язаних з порушенням екологічної рівноваги у довкіллі захворювань людей та тварин. З метою здійснення фінансового управління та контролю за найбільш суттєвими еколого-економічними аспектами конкурентоспроможного регіонального розвитку в систему еколого-економічних показників включено індикатори ефективності використання фінансових інструментів в рамках природоохоронної діяльності та раціоналізації природокористування. В якості інформаційного забезпечення для розрахунку зазначених показників виступають дані екологічної статистичної звітності.

Висновки. Таким чином, нами доведено, що екологічні фактори поряд з економічними та соціальними мають суттєвий вплив в оцінці конкурентоспроможності території, тому в умовах сталого розвитку є доцільним доповнити існуючі методичні підходи визначення рейтингів конкурентоспроможності регіонів розрахунками еколого-економічних показників. При цьому може бути використаний запропонований нами науково-методичний підхід до визначення рівня конкурентоспроможності території з урахуванням екологічної складової, що на відміну від інших базується на розрахунках визначених відносних еколого-економічних показників оцінки впливу забруднення навколишнього природного середовища на конкурентоспроможність регіону та індикаторів ефективності використання фінансових інструментів в рамках природоохоронної діяльності та раціоналізації природокористування.

Список використаних джерел:

1. Позиція України в рейтингу країн світу за індексом глобальної конкурентоспроможності 2015-2016 - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edclub.com.ua>.
2. Потер М. Конкуренция. / М.Потер. – М., Изд. Дом «Вильямс», 2000. – 495с.
3. Сепик Д. Индикаторы конкурентоспособности регионов: европейский подход / Сепик Даниэль // Регион: экономика и социология. - 2005. - № 2. - С. 197 - 205.
4. Золотухина А.В. Проблемы инновационного и устойчивого развития регионов. – М.: Красанд, 2010. – 240 с.
5. Кузьмина Н.Н., Попов Н.А., Кузьмин Д.И. Оценка конкурентоспособности региона с позиций концепции устойчивого развития // Российское предпринимательство. — 2010. — № 7 Вып. 1 (162). — с. 143-148. — [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.creativeconomy.ru/articles/10714>
6. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України – Електронний ресурсрежим доступу: http://www.feg.org.ua/docs/FEG_report_2013_body_ukr_web.pdf
7. Аверихина Т. В. Экологические факторы конкурентоспособности товаров и товаропроизводителей / Т.В.Аверихина/ Економічні інновації. – Випуск 37: Організаційне управління інновації у природокористуванні та ресурсозбереженні – Одеса: Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2009 – С. 5-12.
8. Чечель А.О. Экологизация социально-экономического развития промышленных угленых территорий : [монография] / А.О. Чечель. – Донецьк: Східний видавничий дім, 2011. – 234 с.

References:

1. The position of Ukraine in the ranking of countries in the Global Competitiveness Index 2015-2016 - [electronic resource]. - Access: <http://edclub.com.ua> [in Ukrainian]
2. Potter M. (2000). Konkurentsyya [Competition]. Moscow: Ed. Home "Williams" [in Russian]
3. Sepik D. (2005) Indykatory konkurentosposobnosti rehyonov: evropeyskiy podkhod // Rehyon: ekonomyka y sotsyolohyya. [Indicators competitiveness regions: evropeyskiy approach]. Novosibirsk: Region: Economics and Sociology [in Russian]
4. Zolotuhyna A.V. (2010) Problemy ynnovatsyonnoho y ustoychyvoho razvytyya rehyonov. – [Problems Innovatively and regions of sustainable development]. - Moscow: Krasand [in Russian]
5. Kuzmina N.N., Popov N.A., Kuzmin D.I. (2010) Otsenka konkurentosposobnosti rehyona s pozytsyy kontseptsyy ustoychyvoho razvytyya [Comments competitiveness of the region of positions with the concept of sustainable development] // the Russian entrepreneurship. - [Electronic resource]. - Access: <http://www.creativeconomy.ru/articles/10714> [in Russian]
6. Report on the Competitiveness of Regions Ukraine - electron resursrezhym access: http://www.feg.org.ua/docs/FEG_report_2013_body_ukr_web.pdf [in Ukrainian]
7. Averyhyna T. (2009) Ékologhycheskye faktory konkurentosposobnosti tovarov y tovaroprozyvodyteley [Environmental factors tovaroprozyvodyteley competitiveness of goods] and / T.V.Averyhyna / Economic Innovation: Odessa Institute of market problems and economic and environmental research of Ukraine [in Russian]
8. Chechel A. (2011) Greening of socio-economic development of the coal industry areas: [monograph]. Donetsk: East Publishing House [in Ukrainian]

Ключові слова: екологічна конкурентоспроможність, регіон, раціональне природокористування, екологічні фактори, екологічний імідж, еколого-економічні показники, сталий розвиток.

Ключевые слова: экологическая конкурентоспособность, регион, рациональное природопользование, экологические факторы, экологический имидж, эколого-экономические показатели, устойчивое развитие.

Keywords: environmental competitiveness, region, environmental management, environmental factors, environmental image, environmental and economic indicators, sustainable development.